

İbrahim Şaban**

Kübra Kilci***

Öz

Modern Arap edebiyatının önemli şahsiyetlerinden gazeteci, edebiyatçı ve kısa öykü yazarı vasfına sahip olan Zekeriya Tâmir, Türkiye’de de bazı öyküleri vesilesiyle tanınan önemli Suriyeli yazarlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tâmir’in edebiyat alanında sunmuş olduğu çalışmalarından dolayı birçok ödül aldığı bilinmektedir. İlk öyküsünü 1956 yılında yayımlamıştır. Yazarın eserlerinin büyük bir kısmı Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, İtalyanca, Bulgarca, İspanyolca ve Sırpçaya tercüme edilmiştir. Bazıları ile ilgili de hem ülkemizde hem de birçok Arap ve Avrupa Üniversitelerinde birtakım akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu eserlere bakıldığında büyük bir çoğunluğunun kendisinin iç dünyasından izler taşıyan yetişkinlere yönelik kaleme aldığı öyküler olduğu görülmektedir. Ancak yetişkinlere yönelik olanlar kadar tanınmış olmasa da çocuklara yönelik de önemli üç öykü koleksiyonu bulunmaktadır. Bunlar ise; “Limâzâ sekete’n-nehr” (Nehir neden sustu?), “Kâleti’l-verde li’s-sunûnû” (Gül kırlangıca dedi ki) ve “Nasâih Muhmele” (İhmal edilmiş nasihatler) adlı koleksiyonlardır.

Bu çalışmada Tâmir’in genel olarak hayatı, eserleri ve edebi kişiliğine yer verildikten sonra geleceğin teminatı olan çocuklara yönelik kaleme almış olduğu isimleri zikredilen üç öykü koleksiyonu ele alınacaktır. Bu öykülerin incelenmesi vesilesi ile de Zekeriya Tâmir özelinde Suriye’de çocukların hangi değerler üzerine yetiştirilmek istendiği görülmüş olunacaktır.

Anahtar kelimeler: Zekeriya Tâmir, Öykü, Arap, Çocuk

Zakaria Tamer and Children’s Stories

Abstract

Zakaria Tamer, who has the titles of journalist, author and short story writer, is one of the important Syrian writers also known in Turkey through

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doç. Dr. İbrahim Şaban danışmanlığında yürütülen “Suriye’de Çocuk Edebiyatı (Zekeriya Tamir Örneği)” adlı tezden üretilmiştir.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: ibrahimsaban@hotmail.com

*** Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, eposta: kubra.kilci@hbv.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 28.08.2020

Makale Kabul Tarihi : 20.12.2020

some of his stories. It is known that Tamer has received many awards because of his works that he presented in the field of literature. He published his first story in 1956. Most of his works has been translated into Turkish, English, German, French, Russian, Italian, Bulgarian, Spanish and Serbian, and he has many collections of stories upon which some academic researches have been made in many Arabic and European Universities and also in our country. When looked at these collections, it can be seen that most of them were devoted to adults who have left a trace in his inner world. On the other hand he has three story collections devoted to children, although they are not as much known as the ones which were devoted to adults. These are the collections called “Limâzâ sekete’n-nehr”, “Kâleti’l-verde li’s-sunûnû” and “Nasâih Muhmele”.

In this study, after giving place to Tamer’s life, his works and his literary personality; his above mentioned three short story collections devoted to children who are the assurance of the future will be discussed. Also through analyzing these stories we consider that the opportunity of seeing values which are tried to be imposed upon children in Syria, especially in Zakaria Tamer’s works, will be found.

Keywords: Zakaria Tamer, Story, Arab, Children.

Structured Abstract

Zakaria Tamer, known as a author, journalist and short story writer, was born in Syria in 1931. Leaving his education life in the middle, Tâmir has worked in an iron factory for more than twelve years, meanwhile he has been constantly reading and improving himself. He started writing his first story for adults in 1956. He started writing his first story for children since 1968. Despite this, soon more than one hundred and fifty children's stories were written. He held various positions in some newspapers and ministries and continued his writing activities in various magazines. He has also received many awards for his work in the field of literature. His stories have been translated and published in English, German, French, Russian, Italian, Spanish, Bulgarian and Serbian. Researches and master's and doctoral theses have been prepared in many Arab and European Universities regarding these stories.

Looking at the stories of Tâmir, it is seen that he generally preferred symbolism. The style of the author, who prefers to use the language of the story, is fluent, free from compulsion and close to the daily spoken language. In his stories, he reveals his personal experiences and his accumulated knowledges.

Generally, in his stories, he has dealt with Arab people in the Syrian region. He expressed the suffering arising from material and spiritual deprivation, longing for a world full of logic and justice. He boldly expressed the bitter facts, distortions, economic and social troubles in the Arab society, and the inseparable interactions of individual-social relations, sarcastically, brutally and

without prioritizing the solution. He did not offer solutions, but revealed the problems that led people to think deeply. He was exposed to many discussions and criticisms about the style and method he used.

The themes in the children's story collection named "Limâzâ sekete'n-nehr", which are among the three important short story collections of Tamer, which are discussed in our study, are generally; solidarity, love; homeland, mother, love of reading books and freedom. It also appears to call for avoiding bad habits and temper, such as smoking, laziness, cowardice, wannabe and arrogance. While making these suggestions, the author did not hesitate to provide educational information. The message given was generally given clearly, clearly and understandably, and sometimes even from the mouths of the heroes.

The themes, which are written in the author's collection of "Kâleti'l-verde li's-sunûnû", which are composed of nineteen different stories, are intended to give children good temper and behavior and generally love for school and encouragement to school, criticism to authority, sense of responsibility, unity and solidarity, truthfulness, avoidance of self-conceit, freedom and independence.

In his collection including twenty short stories, titled "Nasâih Muhmele", which he wrote for addressing children aged eight and over; themes consisting of good temper and behavior such as responsibility, freedom, and appreciation have come to the forefront in addition to themes consisting of bad temper and behavior such as self, anger, laziness and pride.

When looking at the three collections for children in general, it is seen that the stories are generally processed in the style of fables and most of the heroes are chosen from animals due to the feature of the fab.

Tamer has intensely uploaded human features to animals or lifeless beings, by making them talk he has referred to the art of personification and intak. Thus, he made the stories even more attractive and fun for children.

Besides being very clear, understandable and simple, his depictions are well suited to the level of children and they will not have difficulty in understanding.

As a language, he did not include in the stories the words that are described as slang language (local Arabic) in which the people speak daily and completely used the words in formal Arabic. In general, he used understandable, simple and plain language suitable for the level of children.

It is noteworthy in the stories that the imagination of the author is quite wide. It is seen that he thinks like a child and tries to consider the dreams that they can establish as a subject.

At the end of each story, a moral lesson was taught as a feature of the fable style. The messages given in some stories were not explicitly given, or the message to be given is difficult to understand and prompted the child to think. As another feature of the fab, stories contain didactic purposes and messages suitable for these purposes. Messages given to children contain messages such as goodwill, positive behavior, solidarity, freedom and avoiding bad behaviors in order to give them moral values.

In his stories, he dealt with social, political and educational matters in general, didn't pass without mentioning the rulers. He discussed the ignorance of the kings, the fear of the people against authority, and that they were trying to deceive the kings because of the pressure they saw from them.

Another point that attracts attention; is that the author does not include any religious items in his stories. He wanted to add value to the reader in a moral sense without addressing religious values, showed the wrong and right, arose awareness towards/of good and bad habits, encouraged goodness, good morality and helpfulness, wanted to express the value of homeland and freedom, also wanted the person to love whatever he / she had and not to be wannabe. He also tried to help them avoid evil habits and behavior, in other words, he wanted young people who would become parents, teachers, lawyers and even administrators of the future to grow up as helpful individuals and with good morality, not to be arrogant, not to have an eye on other things and also not to underestimate people. In the event that they were administrators or etc., he asked them not to persecute their people and to be administrators who think of their people, not themselves.

As a result; Zakaria Tamer addressed not only children in Syria but also children in the entire Arab world, taking universal values in children's stories. Because not only the Syrian people, but anyone who speaks Arabic can read these stories and be influenced by their values. With this study, through the short stories of Tamer, the opportunity to see on which values the Syrian people grew up was obtained.

Giriş

Zekeriya Tâmir, Suriyeli edebiyatçı ve gazeteci olup Suriye halkını ve düşünce sistemini yansıtan, yetişkinlere ve çocuklara yönelik birçok öykü koleksiyonu bulunmaktadır. Bazı öyküleri Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, İtalyanca, Bulgarca, İspanyolca ve Sırpçaya aktarılmış ve bazıları ile ilgili de hem Arap ve Avrupa Üniversitelerinde hem de ülkemizde akademik çalışmalar yapılmıştır. Türkçeye aktarılan ve hakkında çalışma yapılan öykülerine bakıldığında bunların yetişkinlere yönelik olduğu görülmektedir. Ancak çocuklara yönelik olup onlara değerler aşıladığı öykülerine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu da bizi Suriye halkının yetiştiği değerleri anlayabilmek adına Tâmir'in bu alandaki çalışmalarını ele almaya sevk etmiştir.

Tâmirin çocuklara yönelik önemli üç öykü koleksiyonu bulunmaktadır. Bunlar; “Limâzâ sekete'n-nehr”, “Kâleti'l-verde li's-sunûnû” ve “Nasâih Muhmele”dir.

Bu üç koleksiyonda toplam doksan öykü bulunmaktadır. Tâmir, bu öyküler aracılığıyla genelde Arap halkı özelde de Suriye halkına ahlaki değerler aşulamaya çalışmıştır. Biz bu çalışmamızda kısaca Tâmir'in hayatına, eserlerine ve edebi kişiliğine yer verdikten sonra zikrettiğimiz koleksiyonları tek tek teknik açıdan ele alıp aşulamak istediği ahlaki değerlerin, vermek istediği mesajların, işlediği temaların neler olduğu gibi sorulara cevap aramaya çalışacağız.

1. Hayatı

Edebiyatçı, gazeteci ve kısa öykü yazarı olan Zekeriya Tâmir, 1931 yılında Suriye'nin Şam şehrinin el-Bahsa ilçesinde dünyaya gelmiştir. 1944 yılında ilköğretimi bitirdikten sonra eğitim hayatına devam edememiştir.

Eğitim hayatını yarıda bırakan Tâmir, farklı işlerde işçi pozisyonunda çalışmış ve sevdiği bir alan olan demircilikte karar kılmıştır. On iki yıldan fazla bir süre demir fabrikasında çalışmış, bu arada da kendini yetiştirmekten geri kalmamış ve sürekli okumalar yapmıştır.

Suriye Komünist Partisi'ne üye olan Tâmir, partide kültürlü kişiler ve bazı edebiyatçılar ile tanışıp kaynaşmıştır. Partinin çekirdek kadroları arasında yer almasının Suriye Yazarlar Birliği'nin ve Arap Yazarlar Birliği'nin kuruluşunda rol almasında büyük bir etkisi olmuştur. İlk öyküsünü 1956 yılında yayımlamış ve yine aynı yıl gazetecilik alanına girmiştir. Bu dönemlerde partiden kovulmuş ve bunun akabinde bazı gazeteler ile bakanlıklarda çeşitli görevlerde bulunmuştur.

1981’de Londra’ya yerleşen Tâmir, burada “ed-Dustûr” dergisinde edebî ürünlerini ve siyaset alanındaki düşüncelerini aktarma faaliyetlerini sürdürmüştür. Daha sonra “Mecelletu’t-Tedâmûn” da ve “Mecelletu’n-Nâkid” de çalışmalarına devam etmiştir.

Tâmir, edebiyat sahasındaki çalışmalarından dolayı birçok ödül almıştır. Bunlar; 2000 yılında Cumhurbaşkanı Beşşâr el-Esed Devlet, 2001 yılında Sultan el-‘Avîs Kültür ve Edebiyat, 2009 yılında da Miterabulyos el-Mâcidî b. Zâhir Arap Edebiyat ve ayrıca Kahire buluşmaları kısa hikâye ödülleri.

Evlî ve iki çocuğu olan yazar yaşamını İngiltere’de sürdürmekte olup birçok Arap dergi ve gazetesinde edebiyat ile siyaset alanında yazılar yazmaya devam etmektedir.

2.Eserleri

Yetişkinlere yönelik ilk öyküsünü 1956 yılında yazmaya başlayan yazar, çocuklara yönelik olanları da 1968 yılından itibaren kaleme almaya başlamıştır. Öykülerinin çoğunu yetişkinlere yönelik olanlar oluşturmakla beraber yüz elliyi aşkın çocuk öyküsü de mevcuttur.

Yetişkinlere dair öykü koleksiyonları:

-Sahîlu’l-cevâdi’l-ebyad, Dâru Mecelleti’ş-şî’r, Beyrut, (1960).

-Rabî‘ fi’r-ramâd, Mektebetu’n-Nûrî, Dimaşk, (1963).

-er-Ra’d, Mektebetu’n-Nûrî, Dimaşk, (1970).

-Dimaşku’l-harâik, İttihâdu’l-Kuttâbi’l-‘Arab, Dimaşk, (1973).

-en-Numûr fi’l-yevmi’l-‘âşir, (1978).

-Nidâ’u-Nûh, Riad el-Rayyes Books Ltd. Londra, (1994).

-Senedhak, Riad el-Rayyes Books Ltd. Londra, (1998).

-Uf !, (1998).

-el-Husrum, (1998).

-Teksîru rukeb, Riad el-Rayyes Books Ltd. Londra, (2002).

-el-Kunfuz, Daru Riyâd er-Rayyes, (2004).

Zikrettiğimiz eserler dışında bir de “Hicâ’u’l-katîl likâtilih” (1973) adlı kısa makalelerden oluşan bir kitabı bulunmaktadır.

Yazarın öyküleri hakkında birçok Arap ve Avrupa Üniversitesinde araştırmalar yapılmış, yüksek lisans ile doktora tezleri hazırlanmış ve Türkiye’de de bir takım akademik çalışmalar yapılmıştır.

Öyküleri İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, İtalyanca, Bulgarca, İspanyolca ve Sırpçaya tercüme edilip yayımlanmıştır. Yazarın bütün eserleri Londra’da bulunan Riad el-Rayyes Books yayınevi tarafından seri olarak yayımlanmaya devam etmektedir.

Yazarın bilinen ulaşabildiğimiz çocuk öyküleri ise şunlardır:

-Limâzâ sekete’n-nehr, Kâleti’l-verde li’s-sunûnû, Bilâdu’l-erânib, el-Cerâd fi’l-medîne, Kıssa li’l-etfâl, Nasâih muhmele.

Bunlar dışında Dâru’l-Hadâik, Dâru’l-Asâle Dâru Samîr ve Dâru’l-Âdâb tarafından yayımlanan yine çocuklara yönelik mini öyküleri de bulunmaktadır.

3.Edebi Kişiliği

Zekeriya Tâmir edebiyata ve hikâyeye bakış açısını şöyle ifade etmektedir:

“...ben, kısa hikâyeye aşığım. Bu kolayca ortadan kalkacak bir durum değil. Yazma aşkının kökleri damarlarıma kadar işlemiş.”

“Beni şu anda en çok ilgilendiren husus, okuyucuya zevk verecek çok kısa ve basit hikâyeler yazmak. Zevk vermeyen edebiyat çekilemez.”

“Kim beni ve dünyamı tanımak isterse, ben ve dünyam, ikimizde, (ikimiz de) hikâyeye kitaplarındayız.”

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere yazar kendini hikâyeye aşığı, zevkli kısa ve basit hikâyeler yazmak isteyen biri olarak nitelendirmektedir. Ayrıca hikâyelerinin kendisinin iç dünyasını yansıttığını ifade etmektedir. Gerçekten de Tâmir’in hikâyelerine bakıldığında onların gerçek hayatının yansıması olduğu ve onlarda gençlik yıllarında okuduğu Franz Kafka (1883-1924), Albert Camus (1913-1960) ve Jean Paul Sartre gibi yazarların etkisinin olduğu görülmektedir.

Tâmir, öykülerinde genel olarak sembolizm akımını işlemiş olup, kullanmış olduğu üslup akıcı, zorlamalardan uzak ve günlük konuşma diline yakındır. Öykülerinde samimiyetle şahsiyetini, şahsi tecrübelerini ve hayat mücadelesinde kazanmış olduğu birikimlerini okuyucuya sunar.

İlk dönemlerinden bu yana yeni öykü dilini kullanmayı tercih etmiş ve kendinden önceki yazarların ele almadığı öyküsel ayrıntıları ele almıştır. Ellili yılların ortalarına doğru yeni edebiyatın izlerine ulaşmayı başarabilmiştir. Kitapları da genel olarak yazarın sahip olduğu yeteneğin ve kazanmış olduğu deneyimin özünü yansıtmaktadır.

Öykülerini içinde mevcut olan cevheri azim ve sabırla ortaya çıkaran şekilci bir ruh tarzıyla yazmaktadır. Genellikle çocuklara yönelik öykülerini yetişkinlere yönelik olanlardan farklı olarak milli yapıdan ve alışlagelmiş

hikâye yapısından uzak kendine özgü bir tarzda işlemektedir. Genel olarak bütün insanlardan değil Suriye bölgesi Arap insanından bahseder. Maddî ve manevî yoksunluktan, iyiliğe ulaştırılan, mantık ve adaletle dolu bir dünya hayatına duyulan özleminden kaynaklanan acıları dile getirir. Arap toplumunda var olan acı gerçekleri, çarpıklıkları, ekonomik ve sosyal anlamdaki sıkıntıları, bireysel-toplumsal ilişkilerin birbirinden ayrılmayan etkileşimlerini alaycı, acımasız ve çözümü ön plana almadan cesaretle dile getirip işlemiştir. Çözüme ulaştıracak yolları sunmamış ancak insanları derin düşüncelere sevk eden problemleri gözler önüne sermiştir.

Tâmir ilk edebî ürünlerini ortaya koyduğu zamanlarda çeşitli eleştirilerin hedefi olmuş ve eleştirmenler, 50'li ve 60'lı yıllardaki klasik hikâye anlayışını alt üst ettiğini düşündükleri üslubunu yadırgayıp eserlerini eleştirirken de “Hikâye olarak nitelendirilmeyecek bir şey” ifadesine yer vermişlerdir. Modern Arap edebiyatının en büyük eleştirmenlerinden biri olan Nâzîk el-Melâike de bu eleştirenlerin başında gelmektedir.

Zekeriya Tâmir, çocuk öyküleri alanına yönelmesi, çocuklara bakış açısı ve genel olarak öykülerinde ele aldığı konuları kısaca şöyle ifade etmiştir:

“Haziran savaşı sonrasında gerçeğe olan bağım daha da artıp şiddetlendi. Çocuklara çok farklı bir şekilde bakmaya başladım. Onlar, gelecekte kendilerinden kötü niyetli düşmana karşı koyması istenen nesildir. Bu yüzden onlara değişimde ve onu korumada bilinç, meydan okuma iradesi ve derin istek aşılmalıdır. Özgürlük, adalet ve mutluluk yolunda kendilerini feda edebilen bir nesil olmalıdırlar.”

“Çocuklar için yüzden fazla hikâye yazdım. Bu hikâyeler farklı konuları ele almaktadır. Bu hikâyelerde çocuğun benimsemesini önemseydiğim değerleri somutlaştırmaya çalıştım. Çocuğa içinde yaşadığı acımasız dünyaya- etrafına dostun ve düşmanın kim olduğunu keşfetmesini sağlayan gözlerle- bakma imkânı veren küçük bir alan sağlamaya çalıştım. Ayrıca bu hikâyeler aracılığıyla çocuklara dilimiz olan fasih Arapçayı sevdirmeye, akıllarına ve kalplerine hitap eden edebiyattan tat alma güçlerini geliştirmeye ve kendilerine uygun sanat düzeyine ulaşmalarına katkı sağlamaya çalıştım.”

4. “Limâzâ sekete'n-nehr” adlı Öykü Koleksiyonu

Elli bir öyküden oluşan kitapta, öykülerin sayfa sayıları 1-5 arasında değişmektedir. Kitap adını içerisinde geçen bir öyküden almış olup, kitap seviyesi itibarıyla 9-12 yaş arası çocuklara yöneliktir. Her öykü konuya uygun görsellerle renklendirilerek verilmiştir. Öykülerin neredeyse tamamı -med harfleri hariç- harekelendirilmiştir.

“Limâzâ sekete'n-nehr” adlı öykü koleksiyonundaki öykü başlıklarının, genel olarak koleksiyon içerisinde yer alan kahramanlardan seçildiği

görülmektedir. Gayet basit ve anlaşılır olan bu başlıklar okuyucuya içerisinde hangi kahraman ya da kahramanların yer alabileceğini tahmin etme fırsatı sağlamaktadır.

Öykülerin kahramanlarına bakıldığında, kahramanların genel olarak hayvanlardan seçildiği ve aynı kahramanların birkaç kez ya da birçok kere farklı öykülerde de yer aldığı görülmektedir. Genelde seçilen kahramanlar ise, gül, güneş, kral, nehir, ağaç, bulut, kedi, serçe, top, adam, polis, tavşan, horoz, karga, kuzu, çocuklar, bülbül, şehir halkı, eşek, küçük çocuk ve küçük kızdır. Kahramanlara da genel olarak küçük ve yaşlı sıfatları yüklenmiştir. Yaşlı kişiler seçilerek yaşça büyük olan kişilerin tecrübeli olduğunun ve sözlerine itibar edilmesi gerektiğinin vurgulanmak istendiği anlaşılmaktadır.

Öykülerden, öykülerin genel özelliği itibariyle zaman mefhumunun yazar için çok da önemli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira genellikle çoğu öyküsünde zaman zikredilmemiştir. Zaman zikredildiğinde ise genellikle yaz-kış, eski zamanlarda ve günlerden bir gün gibi genel zaman mefhumlarının tercih edildiği görülmektedir:

“Eski zamanlarda nehir konuşabiliyordu...”

Öykülerin gidişatına bakıldığında yaşanan olayların genellikle kısa bir süre içinde geçtiği anlaşılmaktadır.

Genel itibariyle öykülerin yaşandığı mekânlara bakıldığında, zamanda olduğu gibi mekânın da açıkça belirtilmediği ve yazar için zaman gibi mekân mefhumunun da çok önemli olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak öykülerin gidişatından ve içinde yer alan bazı ifadelerden olayın tam olarak nerede geçtiği tahmin edilebilmektedir. Açıkça mekânın belirtilmediği öykülerinin çoğunun orman gibi açık mekânlarda geçtiği anlaşılmaktadır. Açıkça mekânın belirtildiği öykülerde ise genel itibariyle olaylar nehir, orman, ev, çöl ve sarayda geçmektedir:

“Nehirde yaşayan iki balık vardı. Birinin yaşı büyük diğerrinin küçüktü.”

Öykülerin tamamında anlatıcı üçüncü tekil şahıs olup neredeyse tamamı gözlemci figürün bakış açısıyla anlatılmış ve bazı yerlerde ise ilahi bakış açısına yer verilmiştir.

Gözlemci figürün bakış açısına örnek olarak;

“Safâ’ mutlu bir şekilde kanatlarını çırpan serçeye baktı.”

İlahi bakış açısına örnek olarak;

“O sırada bülbül kanatlarını sevdiğini hissetti. Yeryüzündeki tüm arabalar verilse de kanatlarından asla vazgeçmeyecekti.”

Öykülerde yer alan tekniklere bakıldığında diyalog tekniği ağırlıkta kullanılmış olup anlatma tekniğine ve az olmakla birlikte iç monolog tekniğine başvurulmuştur.

Diyalog tekniğine örnek olarak;

“Küçük kedi acıktı ve ağlayarak annesine: “Ben açım.” dedi.”

“Bunun üzerine annesi üzgün bir şekilde: Ne yapayım? Pazarda ucuz ekmek yok, Et de ekmekten daha pahalı.”

Anlatma tekniğine örnek olarak;

“Yaşlı köpek caddelerin birinde dolaşıyordu. Birden ağlayan küçük bir kedi gördü ve ona acıdı.”

İç monolog tekniğine örnek olarak;

“Kirpi kendi kendine dedi ki: Ağaçtan ayrılıp arkadaşlarımı kurtarmaya gidersem sel aniden gelir ve boğulurum.”

Betimleme (tasvir), teşhis ve intak (konuşurma) sanatları kullanılmıştır. Sırasıyla bu sanatların kullanıldığı örnekleri aktaralım:

“Küçük kedi mutlu bir şekilde oynuyordu. Yeşil ağacı seven adamlar toprağı sürüyorlar ve buğday tanelerini saçıyorlardı.”

“Horoz, kargayı küçümseyerek ona çevik vücudu ve kırmızı ibiği ile övünerek baktı.”

“Soba ev halkının kendisinden sevgiyle bahsettiğini duydu...” ve “Soba sevindi...”

“Serçe dedi ki: Ağlamana gerek yok. Seni evine götüreceğim.”

Genel olarak öykülerde yaşça büyük olanların sözleri önem arz etmektedir. Az olmakla birlikte ahmak gibi bazı hoş olmayan sözlere de yer verilmiştir. Asıl önemli olan mesajın okuyucuya ulaşmasıdır.

Öykü koleksiyonu, genel olarak değerlendirildiğinde çocukların sıkılmadan zevkle okuyabileceği basit ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Verilen mesajlar genelde anlaşılır olmakla birlikte öykülerin uzun olmaması ve her öyküde farklı bir konuya başlanması öykünün bütünlüğüne renk katmıştır.

Öykülerde işlenen temalar genel itibariyle; yardımlaşma, sevgi; vatan sevgisi, anne sevgisi, kitap okuma sevgisi, özgürlüktür. Ayrıca sigara, tembellik, korkaklık, özentî ve kibirlilik gibi kötü alışkanlık ve huylardan uzak durmaya da çağrıda bulunduğu görülmektedir. Yazar, bu telkinlerde bulunurken eğitsel bilgi vermekten de geri kalmamıştır.

Verilen mesaj genelde gayet açık, net ve anlaşılır bir şekilde hatta kimi zaman da kahramanların ağzından verilmiştir. Bazı öykülerindeki mesajların ise çocuklar tarafından kavranmasının güç olabileceği düşünülmektedir. Genelde öykülerin hayal gücüne dayalı olduğu görülmektedir.

5. “Kâleti’l-verde li’s-sunûnû” adlı Öykü Koleksiyonu

Kırk beş sayfadan oluşan kitapta on dokuz öykü yer almaktadır. Adını ise içerisinde yer alan bir öyküden almıştır. 9-10 yaş arası çocuklara hitap etmektedir. Hemen hemen her öykünün başında öykülere uygun görsellere yer verilmiştir.

el-Mevkıfu’l-edebî’de yer alan makaleye göre Tâmir, bu koleksiyonunda harfler ve kelimeler aracılığıyla çocukları, sevgiyle süslenmiş, bilinçle dolu ve değerlerle ışık saçan bir dünyaya götürmektedir.

“Kâleti’l-verde li’s-sunûnû” adlı öykü koleksiyonundaki on dokuz öykü başlığının neredeyse tamamı bir önceki koleksiyonda olduğu gibi öykülerin içerisinde yer alan kahramanlarla ilgili ipuçları içerip, sade ve yalın başlıklar olarak kendini göstermektedir.

Bu koleksiyonda da kahramanlar genelde hayvanlardan seçilmiştir. Kahramanlardan kedi, karga, fare, at, eşek, anne, küçük kız ve adam karakterlerinin ise birden fazla öyküde kullanıldığı görülmektedir. Kahramanlara açıkça sıfat yüklediğinde küçük sıfatını tercih etmesi dikkati çekmektedir. Bu da çocukların küçük olmaları hasebiyle kendilerini kahramanların yerine koymalarına fırsat sağlayacak bir yöndür.

Öykülerde zamana bakıldığında bir önceki koleksiyonla karşılaştığımızda önceki koleksiyonda çoğu öyküde zamanın zikredilmemiş olduğunu ancak bu koleksiyondaki öykülerin yarısında zamanın belirtilmiş ve bu belirtilen zamanların ise genelde bir gün ya da günlerden bir gün şeklinde ifade edilmiş olduğunu görmekteyiz.

“Günlerden bir gün yaşlı bir kediyle karşılaştı.”

Mekân ise önceki koleksiyonun aksine çoğu öyküde belirtilmiş olup bu belirtilen mekânlar, çoğunlukla açık mekânlardır. Bu belirtilen mekânlardan orman, cadde, şehir ve ev mekânlarının birden fazla öyküde kullanıldığı görülmektedir. Mekânın açıkça belirtilmediği öykülerde ise öykülerin gidişatından ve öyküde yer alan kahramanlardan bu öykülerin açık mekânlarda geçtiği anlaşılmaktadır.

Mekâna örnek olarak;

“Bir tilki ormanda yaşıyor ve kurnazlığıyla çok övünüyordu.”

Bu koleksiyonda ilk koleksiyonda olduğu gibi anlatıcı olarak üçüncü tekil şahıs tercih edilmiş olup gözlemci bakış açısı hâkimdir.

“Yaşlı kedi dedi ki: “Mutlu yaşamak istersen gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri isteme.”

Teknik olarak da diyalog ağırlıkta olup az da olsa anlatma tekniğine de yer verilmiştir.

Diyalog tekniğine örnek olarak;

“Horoz dedi ki: “Ben çalışmak istiyorum.”

“Adam dedi ki: “Öyleyse benim yanımda çalışacaksın ve açlıktan kurtulacaksın.”

Anlatma tekniğine örnek olarak;

“Karga ve baykuş bir ormanda yaşayan iki arkadaşlardı. Bir gün bir ağacın dalına konup ormanın hayvanlarıyla dalga geçmeye başladılar.”

İç monolog tekniğine ise sadece üç öyküde yer verilmiştir.

“Eşek kendi kendine dedi ki: “Çok güçlü olduğumu ispatladığımda saygın olacağım.”

Kahramanların çoğunun hayvanlardan seçilmesi hasebiyle de teşhis ve intak sanatlarına oldukça fazla başvurulmuştur.

“Horoz utandı ve karıncadan uzaklaştı.”

“Karga dedi ki: Dedemin nasihatini hatırladığım için güldüm.”

Tasvirler ise genelde açıklayıcı ve kısa bir şekilde kullanılmıştır.

“Eşek kapısı ve pencereleri demir parmaklıklarla kaplı bir odaya hapsedildi.”

İşlenen temalar ise çocuklara güzel huy ve davranışlar kazandırma amaçlı olup genel olarak okul sevgisi ve okula teşvik, otoriteye eleştiri, sorumluluk bilinci, birlik-beraberlik ve dayanışma, doğru sözlülük, kendini beğenmişlikten kaçınma ile özgürlük ve bağımsızlıktır.

6. “Nasâih muhmele” adlı Öykü Koleksiyonu

Kitap sekiz yaş ve üzeri çocuklara hitap etmekte olup kitabın içerisinde yirmi öykü yer almaktadır. Öykülerin hepsi bir sayfa olup içeriğe uygun görsel verilerek okuyucuya sunulmuştur. Gerekli görülen yerler ise harekelendirilerek anlaşılmasında kolaylık sağlanmak istenmiştir.

Bu koleksiyondaki kahramanlara bakıldığında kahramanların neredeyse tamamının kedi, serçe, inek, kuzu, horoz gibi hayvanlardan seçildiği

görülmektedir. Kahramanlara yüklenen sıfatlara bakıldığında da küçük, büyük ve anne gibi sıfatların tercih edildiği görülmektedir.

Zaman kavramı neredeyse çoğu öyküde belirtilmemiş belirtilenlerde ise çok net zaman ifadeleri yer almamakla beraber “bir gün”, “bir saat” gibi ifadeler kullanılmıştır.

“Bir gün anıran eşeğin başına kondu.”

Ancak öyküler mesaj odaklı olduğundan zaman kavramı zannımızca çok da önem arz etmemektedir.

Mekân kavramına baktığımızda çoğunlukla mekân açıkça belirtilmemiş olup öykülerin içeriğinden açık mekânlarda geçtiği anlaşılmaktadır. Mekânlar açıkça belirtildiğinde ise açık mekânlar tercih edildiği ve bunların da nehir ve tarla gibi mekânlar olduğu görülmektedir.

Mekâna örnek olarak;

“Timsah nehrin içinden, ağaçtan ağaca sıçrayarak uçan küçük şahine baktı.”

İstisnasız tüm öykülerde anlatıcı tipi üçüncü tekil şahıs olup, çoğunlukla da yazar öyküyü kahramanların iç dünyalarına girmeden gözlemci bakış açısı ile küçük okuyucuya sunmuştur. Anlatma tekniği öykülerin tümünde kullanılmış olup diyalog tekniğine de sadece iki öyküde yer verilmemiştir.

Diyalog tekniğine örnek olarak;

“Birinci tavuk ikinci tavuğa dedi ki: “Son sürat koşacağız kim geçerse o en zekidir.”

“İkinci tavuk dedi ki: “Koşmanın beden gücüyle alakası var zekâyı alakası yok.”

Anlatma tekniğine örnek olarak:

“Küçük baykuş şahin ve kartalla rekabet etmeye çalıştı ancak şahin gibi hızlı uçamadığını ve kartal gibi güçlü olmadığını fark etti.”

İç monolog tekniği ise bu koleksiyonda hiç kullanılmamıştır. Kahramanların çoğunun hayvan olmasından ötürü teşhis ve intak sanatlarına başvurulmuş, kısa ve öz tasvirlerle de öykülere renk katıldığı görülmüştür.

Teşhise örnek olarak;

“Küçük güvercin susadığı için çocuktan biraz su istedi.”

İntaka örnek olarak;

“Küçük baykuş annesine sordu: “Yeryüzünde benim sesimden daha güzel bir ses var mı?”

Tasvire örnek olarak ise;

“Küçük baykuş yeşil gökyüzünde mutlu bir şekilde annesini ve yuvasını bulduğunu hayal ederek uçtu.”

İşlenen temalara bakıldığında ise benlik; öfke, tembellik ve gurur gibi kötü huy ve davranışlardan oluşan temalar ile sorumluluk, özgürlük, değer bilme gibi iyi huy ve davranışlardan oluşan temalar çocukların hayatlarına yön verecek düzeyde ele alınmıştır.

Genel Değerlendirme

“Limâzâ sekete'n-nehr”, “Kâleti'l-verde li's-sunûnû” ve “Nasâih muhmele” adlı üç öykü koleksiyonunu genel olarak değerlendirdiğimizde öykülerin genel olarak fabl tarzı işlendiği ve fablın özelliği gereği de kahramanların çoğunun hayvanlardan seçildiği görülmektedir. Koleksiyonlarında Lafontaine ile Kelile ve Dimne'de yer alan eşek, tilki, horoz, fare, kedi, karga, baykuş vb. gibi kahramanlar kullanılmıştır. Bu anlamda yazarın seçtiği hayvanların, üç koleksiyonda da benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nitekim kedi, eşek, serçe, horoz, tavşan, karga, balık, baykuş, anne, çocuk ve yönetici (kral ya da hükümdar vasfında) gibi karakterler üç koleksiyonda da kendini göstermektedir. Öte yandan yazar, çocukların günlük hayatta karşılarına çıkabilecek, aslında çok da uzak olmadıkları hayvanları karakter olarak seçerek öykü boyunca adeta karakterler ve çocuklar arasında bir arkadaşlık bağı kurmuştur. Belki de hayvanlara yüklediği özellikler vasıtası ile de çocukların o hayvanlara karşı sevgi beslemelerine vesile olmuştur. Yazar, hayvan karakterleri ile insan karakterlerini bağdaştırarak sembolize etmiş ve okuyucuya sunmuştur. Bu anlamda yazarın karakter seçimi dikkat çekmektedir. Zira hayvan yerine insan seçseydi çocuklar için bu kadar cezbedici olmayabilirdi. Kahramanların tasvirlerine bakıldığında detaya inilmemiş genel hatlarıyla okuyucuya sunulmuştur. Genelde kahramana açıkça sıfat verildiğinde bunlar küçük ve büyük gibi birkaç sıfatla sınırlı kalmıştır. Öyle ki “küçük” sıfatı verildiğinde çocukların o kahramanı kendilerine yakın hissetmeleri sağlanıp çocukların kendilerini onun yerine koymalarına fırsat verilmiştir. Yine “büyük” sıfatı kullanılarak da çocukların tecrübe sahibi olmaları hasebiyle büyüklerinin nasihatlerini dinlemeleri ve onlara itibar etmeleri gerektiği gibi fikirler aşılana çalışılmıştır.

Öykülerindeki zaman ve mekân kavramına bakıldığında bunların çok da önem arz etmediği görülmektedir. Bunun sebebinin ise, Tâmir'in bunlardan ziyade mesaja odaklanmasından kaynaklandığı söylenebilir. Zamanı belirttiğinde genelde “günlerden bir gün” tarzında ifade etmiştir. Mekânı belirttiğinde ise orman, nehir ve tarla gibi hayvanların yaşam koşullarına uygun

açık ve geniş mekânları tercih ederek günümüz çocuklarını betonlaşmış binalar arasından doğal mekânlara götürmeyi başarabilmiştir.

Yazar, anlatıcı tipi seçiminde bazen kahramanların iç dünyalarına girerek olayları ilahi bakış açısıyla okuyucuya sunmuş olsa da çoğunlukla olaya müdahil olmayıp gözlemci bakış açısıyla üçüncü tekil şahsın ağzından sunmuştur. Böylece okuyucuya düşünüp kendince çıkarımda bulunma fırsatı vermiştir.

Öykülerde ağırlıklı olarak anlatım tekniklerinden gözlemci bakış açısına uygun olan diyalog tekniği tercih edilmiştir. Bu sayede öyküler, okuyucunun sıkılmasına fırsat verilmeden akıcı bir üslupla aktarılmıştır. Öykülerin genelinde olmasa da özellikle giriş ve sonuç kısımlarında anlatma tekniğine de en az diyalog tekniği kadar yer verilmiştir. İlk iki koleksiyonda iç monolog tekniği yok denebilecek kadar az derecede kullanılmıştır. Yazarın bu tekniği kullanmayı çok az tercih etme sebebi ise, kahramanların duyu ve düşüncelerini okuyucunun kendisinin anlamasını sağlamak istediğinden kaynaklanabilir.

Yazar, yoğun bir şekilde hayvanlara ya da cansız varlıklara insana özgü özellikler yükleyip onları kurguladığı öykülerde konuşturarak teşhis ve intak sanatına başvurmuştur. Nitekim yazarın bu seçimi, öyküleri çocuklar için daha da cazip ve eğlenceli hale getirmiştir.

Yazar, tasvirlerini gayet sade, anlaşılır ve basit olmasının yanı sıra çocukların seviyesine gayet uygun ve onları zorlamayacak şekilde yapmıştır.

Dil olarak öykülerde halkın gündelik olarak konuştuğu ve ammice (yerel Arapça) olarak nitelendirilen kelimelere yer verilmeyip tamamen fasih kelimelere yer verilmiştir. Genel itibariyle de çocukların seviyesine uygun, anlaşılır, basit ve sade bir dil kullanmıştır.

Yazarın hayal âleminin gayet geniş olduğu, adeta bir çocuk gibi düşünüp onların kurabileceği hayalleri bir konu olarak ele almaya çalıştığı görülmektedir.

Yetişkinlere yönelik öykülerinde görülen sembolizm çocuk öykülerinde de yoğun olarak kendini göstermiştir. Onun öykülerinde serçe özgürlüğü, güvercin masumiyeti, kral ve polis otorite ile gücü, bulut adaleti ve tilki ise kurnazlığı sembolize etmektedir.

Yazar hayal ve kurguda son derece sınırları zorlamış, bazen imkânsıza yönelip olayları gerçekmişçesine ele almış ve çocukların seviyesine inmeyi başararak onlar gibi düşünebilmiştir. Her öykünün sonunda da fabl tarzının özelliği olarak ahlaki bir ders çıkartılır. Bazı öykülerde verilen mesajlar ise açıkça verilmemiş ya da verilmek istenilen mesaj zor anlaşılmakta olup çocuğu

düşünmeye sevk etmiştir. Yine fablın diğer bir özelliği olarak öyküler didaktik amaçlar ve bu amaçlara uygun mesajlar da içermektedir. Çocuklara verilen mesajlar onlara ahlaki değerler kazandırmak adına iyi niyet, olumlu davranışlar, yardımlaşma, özgürlük ve kötü davranışlardan uzak durmak gibi mesajlar içermektedir. Aynı zamanda yazar, öyküleriyle çocukların eğlenerek hoşça vakit geçirmesine, hayal gücünün ve dilinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi ve çocuk öykülerinde de görüldüğü üzere Tâmir'e göre okuyucuya zevk verecek kısa öyküler yazmak önemlidir. Zira en uzun öyküsü en fazla beş sayfadan oluşmaktadır. Dolayısıyla çocukların eğlenerek öğrenmesi, ahlaki değerler kazanması ve iyi ile kötüyü ayırt edebilmesi gibi pek çok değer perspektiften ayrılmamış bununla beraber öykülerini kısa tutmayı da başarabilmiştir.

Tâmir'in cümlelerinin kısa, yalın, sade ve anlaşılır olması öykülerini, çocukların sıkılmadan okuyabilecekleri koleksiyonlar haline getirmiştir.

Tâmir, öykülerinde genel itibariyle sosyal, siyasi ve eğitsel konuları işlemiştir. Üç koleksiyonda da yöneticilere değinmeden geçmemiş, öykülerinde kralların cahilliğini, halkın otoriteye olan korkusunu ve onlardan gördükleri baskı sebebiyle de kralları kandırmaya çalıştıklarını konu almıştır.

212

Dikkati çeken diğer bir husus ise; yazarın öykülerinde herhangi bir dini öğeye yer vermemesidir. Dini değerlere değinmeden ahlaki anlamda okuyucuya değer kazandırmak istemiş, yanlış ve doğruyu göstermiş, iyi ve kötü huyların farkına varılmasını sağlamış, iyiliğe, güzel ahlaka ve yardımseverliğe teşvik etmiş, vatan ve özgürlüğün kıymetini anlatmak isteyip kişinin kendinde olanı sevip özentiye düşmemesini istemiştir. İnsanın içinde olan özellikle de çocukların o yaşlarda hissettikleri başkalarına özenme duygusunu işleyip özentinin kötü sonuçlarını da göstermiştir. Ayrıca kötü huy ve davranışlardan uzak durmalarına yardımcı olmaya çalışmış, kısacası bir gün geleceğin annesinin, öğretmeni, avukatı ve hatta idarecisi olacak gençlerin güzel ahlaklı, yardımsever, kibirli olmayan ve başka şeylerde gözü olmayan, kimseyi küçümsemeyen bireyler olmasını istemiştir. İdareci vs. olmaları durumunda da halklarına zulmetmemelerini ve kendilerini değil halklarını düşünen birer idareci olmalarını istemiştir. Bazı öykülerinde ise çocuklara o yaşların yani çocukluk çağlarının insanın en güzel dönemi olduğu gerçeğini vermeye çalışmıştır.

Son olarak diyebiliriz ki yazar diğer öykülerinin aksine, Arap özellikle de Suriye toplumunu işlememiş, çocuklara yönelik öykülerinde halkçı ya da milliyetçi görüşlere yer vermemiş, aksine Arapça bilen tüm dünya çocuklarını kitle olarak kabul edip onların hayal, duygu ve düşüncelerini, hatalı oldukları yönleri ve akabinde de nasıl olmaları gerektiğini işlemiştir.

Sonuç

Bu çalışmada öyküleri Fransızca, Rusça, İngilizce vs. gibi birçok dile çevrilen Zekeriya Tâmir'in kısaca hayatı, eserleri ve edebi kişiliğine yer verildikten sonra "Limâzâ sekete'n-nehr", "Kâleti'l-verde li's-sunûnû" ve "Nasâih muhmele" adlı üç öykü koleksiyonu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Öykülerinde tamamen fasih Arapça kelimeler kullanmayı, onları anlaşılır, basit ve sade bir dille yazmayı, onlarda Arap toplumuna özgü halkçılık ya da milliyetçilik gibi değerlerden ziyade daha evrensel değerleri ele almayı tercih ettiği görülmüştür. Ahlaki anlamda ise okuyucuya sevgi, iyilik, yardımlaşma, dürüstlük vb. değerleri aşılama istediği, ahlaki değerler kazandırmak adına iyi niyet, olumlu davranışlar, yardımlaşma, özgürlük ve kötü davranışlardan uzak durma gibi mesajlar vermeyi hedeflediği dikkat çekmiştir. Ayrıca genel olarak sevgi, eğitim, vatan, özgürlük, bağımsızlık, otoriteye eleştiri, sorumluluk, dürüstlük, yardımlaşma, birlik-beraberlik ve dayanışma gibi temaları işlediği ortaya çıkmıştır.

Öykülerinde çocukları hem eğlendirmiş hem de onlara ahlaki ve insani değerler kazandırıp bilinçli, sorumluluklarını ve nasıl davranacağını bilen ve iyi ile kötüyü kolayca ayırt edip doğruya yönelen nesiller yetiştirmeyi hedeflemiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Zekeriya Tâmir çocuk öykülerinde evrensel değerleri ele alarak sadece Suriye'deki çocuklara değil bütün Arap dünyasındaki çocuklara hitap etmiş olmaktadır. Zira sadece Suriye halkı değil Arapça bilen herkes onun bu öykülerini okuyup değerlerinden etkilenebilmektedir. Bu çalışmayla Tâmir'in öyküleri üzerinden Suriye halkına hangi değerleri aşılama istediği görülmeye çalışılmıştır. Günümüz Arap gençlerini ve yetişkinlerini anlamanın yolu da o değerleri aşılamanın kitaplarını incelemekten geçmektedir. Bundan dolayı Arap dünyasında çocuklara ve yetişkinlere yönelik öykülerin okunup incelenmesi günümüz Arap gençlerini ve yetişkinlerini daha iyi anlayıp onlarla iletişim kurmamızı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akçay, C. (2008). Zekeriyyâ Tâmir'in Rebi' fi'r-remâd ("Külde bir ilkbahar") adlı koleksiyonu üzerine bir inceleme. Ekev Akademi Dergisi. (Yıl:12, Bahar, 35).
- Bozgöz, F. (2003). Suriyeli Öykücü Zekeriyyâ Tâmir ve edebî dünyası, TSA. (Nisan, 2003, S.1).

- Can, A. H. (2006). Zekeriyâ Tâmir ve ‘İbâdullâh Adlı Eserinin Teknik ve Tematik İncelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- el-Makâlih, A. (1986). el-Vechu’d-dâi’ı. (2. Bs.), Irak: Dâru’ş-şunûn es-sekâfiyyeti’l-‘âmme, Vizâretu’s-sekâfe ve’l-a’lâm,
- el-Mevkifu’l-edebî, ‘aded mumtâz. (1988). Dimaşk: İttihâdu’l-kuttâbi’l-‘Arab, (S.208-210).
- Fettahoğlu, Y. (2016). Suriyeli yazar Zekeriyâ Tâmir’in “onuncu günde kaplanlar” adlı hikâyesi ve tahlili. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (C.5, S.10).
- Kilci, K. (2018). Suriye’de çocuk edebiyatı (Zekeriyâ Tamir örneği). (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öncü, M.; Mahmood, N. (2014). Zekeriyâ Tamir’in öykülerinde yer alan karakterler. Ekev Akademi Dergisi. (Yıl:18, S.60 (Yaz).
- Tâmir, Z. (t.y.). Kâleti’l-verde li’s-sunûnû. Beyrut: Dâru’l-hadâik.
- _____, (t.y.) Limâzâ sekete’n-nehr. Beyrut: Dâru’l-hadâik.
- _____, (2010). Nasâih muhmele, Beyrut: Dâru’l-hadâik.
- Zamzam, A. (2013). Zekeriyâ Tamir’in Hayatı, sanatı ve eserleri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Elektronik Kaynaklar
- <https://www.abjjad.com/book/15446059/> (Erişim tarihi: 08.02.2020).
- <https://www.abjjad.com/book/2183070143/> (Erişim tarihi: 08.02.2020).
- <https://www.abjjad.com/book/2182942568/> (Erişim tarihi: 8 Şubat 2020).
- <http://www.syrianstory.com/z-tamer.htm> (Erişim tarihi: 08.02. 2020).